

Serialinis leidinys „Žemaičių praeitis“ ir jo leidyba Vilniuje

Parengė Domas SIMUTIS

1996 m. oficialiai įregistruota visuomeninė organizacija ŽEMAIČIŲ AKADEMIJA kaip kultūrinis sambūris pradėjo veikti XX a. 9 deš. II p., tais metais, kai prasidėjo Lietuvos atgimimas, kūrėsi Žemaičių kultūros draugija su savo centru Telšiuose. Tuo laikotarpiu ji vienijo iš Žemaitijos kilusius bei kitus šio krašto istoriją, kultūrą tyrinėjančius mokslininkus, žurnalistus, pedagogus, istorikus ir kt. sričių specialistus. Akademijos priekyje nuo pat pradžių buvo Vilniuje gyvenantis iš Telšių kilęs istorikas, archeologas prof. Adomas Butrimas.

1987-ųjų vasarą Žemaitijos istorija besidominęys gyventojai buvo pakviesti į Varniuose surengtą mokslinę konferenciją, skirtą regiono istorijos klausimams aptarti. Ji sulaukė didžiulio visuomenės dėmesio, tad buvo nutarta tokias konferencijas Varniuose rengti ir ateityje. Taip jos tapo tradicinėmis. Į jas susirinkdavo būriai Žemaitijos kultūra, istorija besidominčių ir šį kraštą tyrinėjančių žmonių ir greitai tapo savotiška jų mokymo forma – akademija. Kadangi konferencijos vykdavo vasaromis, greitai joms prigijo Žemaičių vasaros akademijų pavadinimas. Pagrindinis jų organizatorius buvo iš Telšių kilęs, Vilniuje gyvenantis ir dirbantis istorikas, archeologas Adomas Butrimas. Jam talkindavo Žemaičių kultūros draugijos aktyvas. Šiai draugijai pradėjus veiklą, iškilo poreikis turėti savo leidinį. Iš pradžių buvo numatyta leisti laikraštį, tačiau iki pat 1991 m. jo įsteigti nepavyko. Buvo padėti pagrindai tik knygų serijos „Žemaičių praeitis“ leidybai. Iš pradžių joje buvo spausdinami Varnių konferencijose perskaityti pranešimai ir kita aktuali, su Žemaitijos istorija, čia gyvenusiais, dirbusiais, šį kraštą

garsinusiiais žmonėmis susijusi medžiaga. Pirmoji šios serijos knyga išleista 1990 metais.

Laikui einant iškilo poreikis įkurti atskirą visuomeninę organizaciją – Žemaičių akademiją, kuri ne tik rengtų minėtas konferencijas, bet ir organizuotų ekspedicijas, burtų žemaičių kraštą tyrinėjančius mokslininkus. Tokia akademija buvo įkurta 1994 m. liepos mėnesio pabaigoje Varniuose vykusios mokslinės konferencijos metu. Akademijos vadovu (rektoriumi) išrinktas tuo metu Lietuvos dailės akademijoje (VDA) prorektoriumi dirbęs, vėliau keletą metų ir šios akademijos rektoriaus pareigas ėjęs prof. A. Butrimas. Jo dėka pradėtos rengti bendros Žemaičių akademijos ir VDA, vėliau – ir šios akademijos Dailėtyros instituto ekspedicijos, o konferencijose perskaityti pranešimai ir kita sklaidai parengta medžiaga nuo ketvirtojo „Žemaičių praeitis“ leidinio spaudai pradėta rengti VDA leidykloje ir nuo to laiko visas šios serijos knygas leidžia VDA leidykla.

Skaitytojus jau pasiekė 18 „Žemaičių praeitis“ serijos knygų. Paskutinioji jų išleista lietuvių ir an-

glų kalbomis. Tai 2019 m. išspausdinta „Žemaičių Kunigaikštystė bajorų Gadonų raštuose“. Ją sudarė, spaudai parengė A. Butrimas.

Žemaitijoje knygos platinimo reikalais užsiima Telšiuose gyvenantis, VDA leidykloje dirbantis VDA Telšių fakulteto lektorius, vienas aktyviausių Žemaičių akademijos narių, daugelio „Žemaičių praeitis“ knygų sudarytojas, publikacijų autorius istorikas Povilas Švėrebas.

Daugelis šių knygų – monografijos. Jose spausdinami ne tik straipsniai, bet ir jų santraukos anglų kalba, naudotos literatūros ir šaltinių sąrašai, asmenvardžių rodyklės, kai kuriose – ir svarbiausia informacija apie publikacijų autorius.

SVARBIAUSIA INFORMACIJA APIE „ŽEMAIČIŲ PRAEITIS“ SERIJOS KNYGAS, IŠLEISTAS 1990–2019 METAIS

Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 1

Leidinio ats. redaktorius A. Butrimas.

1990 m. knygą Vilniuje pagal Žemaičių kultūros draugijos užsakymą išleido leidykla „Mokslas“.

Publikacijų autoriai: E. Aleksandravičius, A. Bagdonavičius, I. Balčiūnienė, M. Balčius, I. Binkauskaitė, A. Butrimas, G. Česnys, V. Daugudis, S. Gedminienė, A. Gelžinis, Z. Genienė, J. Genys, E. Ivanauskas, A. Lotužis, E. Mitraitė, A. Nikžentaitis, U. Radzevičiūtė, E. Rimša, R. Spranaitis, L. Šinkūnaitė, A. Tyla, V. Tumėnas, I. Vaišvilaitė, I. Vaitkunskienė, L. Valatkienė, G. Zabiela, S. Zakrauskas.

Knygoje – trys skyriai: „Seniausia praeitis ir jos tyrinėtojai“, „Istorija ir kultūrinis palikimas“, „Pavandenė“.

Leidinyje išspausdinta Varnių konferencijos medžiaga. Jame paskelbti straipsniai apie visuomenės ir kultūros veikėjo bei publicisto P. Višinskio, archeologo ir dailininko T. Daugirdo, Žemaitijos piliakalnių tyrinėtojo L. Kšivickio gyvenimą ir veiklą, pateikiama duomenų apie žemaičių kilmę, supažindinama su pirmųjų Žemaitijos žmonių odontologija, archeologinių kasinėjimų Kuršų (Telšių raj.) kapinyne duomenimis. Pateikiama ir Imbarės (Kretingos raj.) archeologinių paminklų bei Varnių senkapių, Pavandenės tyrinėjimo medžiaga, kt.

Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 2

1993 m. knygą Vilniuje pagal Žemaičių kultūros draugijos užsakymą išleido Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Leidinio ats. redaktorius – A. Butrimas.

Knygoje paskelbta 1992 m. Varniuose įvykusios antrosios mokslinės konferencijos medžiaga.

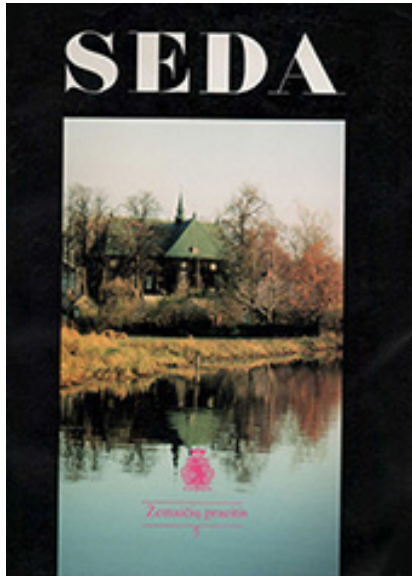
Knygą sudaro trys skyriai: „II konferencijos pranešimai“, „Žemaičių Kalvarija“ ir „Biržuvėnai“.

Serialinio leidinio „Žemaičių praeitis“ knygų (d. 2, 3, 4) viršeliai

(Nukelta į 10 p.)

Spausdinami A. Bagdonavičiaus, G. Blaszyko, V. Daujotytės, S. Daunio, K. Gaščiūno, Z. Genienės, A. Ivinskio, R. Jankausko, V. P. Jurkšto, T. Katilienės, E. Meilaus, A. Nikžentaičio, L. Šinkūnaitės, V. Vaivados, N. Visockaitės, G. Zabelos, V. Žulkaus antrojoje Varnių konferencijoje perskaityti pranešimai.

Publikacijų Žemaičių Kalvarijos istorijos, dailės tema autoriai yra N. Budžinskis, A. Butrimas, R. Butvilaitė, A. Čepaitienė, K. Gerliakas, V. Jankauskas, I. Krutulytė, N. Markauskaitė, S. Skurvidaitė, J. Šimanskytė.

Biržuvėnams skirtame skyriuje – V. Brazauskaitės, N. Budžinskio, A. Butrimo, R. Klimavičiaus, E. Meilaus, V. Vaivados tekstai.

Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 3.

Leidinio redaktoriai: A. Butrimas ir V. Vaivada.

1994 m. knygą pagal Žemaičių kultūros draugijos užsakymą išleido Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Leidiny s skirtas Simonui

Daukantui. Pirmajame knygos skyriuje („Simonui Daukantui – 200“) paskelbti A. Baliulio, R. Bončkutės, V. Daujotytės, E. Meilaus, V. Merkio straipsniai.

Antrasis knygos skyrius – „Praeitis ir jos tyrinėtojai“. Jame – J. Augutienės, A. Baliulio, V. Berenio, A. Butrimo, Z. Ivinskio, J. Kanarsko, A. Mickevičiaus, S. C. Rowell, V. Vaitkevičiaus, A. Visockio, G. Zabelos tekstai.

Trečiajame skyriuje išspausdinta V. Didžpetrio studija „Linkuvos parapijos bažnyčios ir karmelitų vienuolyno istorijos bruožai“, kurioje pateiktos svarbiausios žinios apie Linkuvos bažnyčią ir karmelitų vienuolyną, aptariamos jų privilegijos, istorinės Linkuvos parapijos ribos, taikomosios ir vaizduojamosios dailės kūriniai, esantys minėtoje bažnyčioje ir vienuolyne. Atskiruose knygos poskyriuose rašoma apie Linkuvos karmelitus, Linkuvos bažnyčią ir parapiją.

„VARNIAI“. Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 4

Leidinį sudarė A. Butrimas ir V. Vaivada.

1996 m. knygą išleido Vilniaus mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Publikacijų autoriai: A. Butrimas, V. Daujotytė, Z. Genienė, J. Genys, R. Griškaitė, A. Ivinskis, V. Jankauskas, R. Janonienė, A. Katičius, Z. Kelmickaitė, E. Meilus, K. Misius, A. Motuzas, T. Ostrauskas, E. Rimša, I. Šenavičienė, V. Vengrienė.

Tai pirmoji serijos „Žemaičių praeitis“ knyga, kurią sudarė, spaudai parengė 1995 m. Vilniuje besiformuojanti visuomeninė organizacija Žemaičių akademija, bendradarbiaudama su VDA leidykla. Visas vėlesnes šios tęstinės serijos knygas taip pat spaudai parengė jau minėta 1987 m. Varniuose vykusioje konferencijoje įkurta Žemaičių akademija, bendradarbiaudama su VDA leidykla, kuri šios serijos knygas, pradėdant jos penktąją dalimi, ir leidžia.

Knyga skirtas Varniams. Jo pratarinėje A. Butrimas rašo, kad leidinys parengtas „remiantis 1995 m. Varniuose vykusios Žemaičių akademijos sesijos „Varniai – kultūros miestas“ pranešimais“.

„SEDA: parapijos istorija ir dailės paminklai“. Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 5

Knygą sudarė A. Butrimas ir P. Šverebas.

1997 m. išleido VDA leidykla.

Knygoje spausdinami A. Baliulio, A. Butrimo, R. Butvilaitės-Petrauskienės, A. Cholodinskienės, E. Dirgėlos, V. Gradinskaitės, V. Jankausko, R. Janonienės, D. Juškaitės, V. Kazlauskos, D. Kleponytės, D. Kondrataitės, A. Kubiliaus, S. Kučinskaitės, S. Leskevičiūtės, J. Liškevičienės, N. Lukšonytės-Tolvaišienės, V. Mažiulio, E. Meilaus, R. Meldytės, R. Mikšytės, K. Misiaus, A. Niunkaitės, R. Pečiulytės, I. Petruškaitės, A. Pocius, I. Remenytės-Mažiulienės, K. Sabaliauskaitės, L. Skabickienės, G. Subačiaus, L. Šeškaus, P. Šverebo, V. Vaitkevičiaus, V. Vaivados, B. Vinevičienės, G. Zabelos, A. Kačinskaitės, S. Vaitkutės, G. Zabelos straipsniai.

Knygos pratarinėje pažymėta, kad 1994 ir 1995 m. Sedos miestelyje vyko jungtinė Žemaičių akademijos ir VDA ekspedicija, kuriai vadovavo A. Butrimas. Jos dalyviai (istorikai, rašytojai, folkloro ir kalbos tyrinėtojai, menotyrininkai) dirbo ir Lietuvoje esančiuose archyvuose. 1995-aisiais, ekspedicijai jau pasibaigus, Sedos vidurinėje mokykloje buvo surengta mokslinė konferencija. Joje perskaityti pranešimai sugulė į „Žemaičių praeities“ knygą „Seda: parapijos istorija ir dailės paminklai“.

„PAVANDENĖ“. Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 6

Knygą sudarė A. Butrimas ir V. Daujotytė. Fotografas S. Varnas. 1996 m. išleido VDA leidykla.

Šio leidinio publikacijose pateikiama informacija apie Pavandenės apylinkių, parapijos istoriją, čia buvusį dvarą, Pavandenės Šv. Onos bažnyčios architektūrinį ansamblį. Daug dėmesio skirta bažnyčios istorijai, joje sukauptiems kultūros paveldo objektams – paveikslams, vėliavoms, nešiojamiems altorėliams, kt. Išsamiau kai kurie šioje knygoje išspausdinti tekstai pirmą kartą buvo paskelbti 1990 m. išspausdintame jau minėtame „Žemaičių praeities“ leidinyje (d. 1).

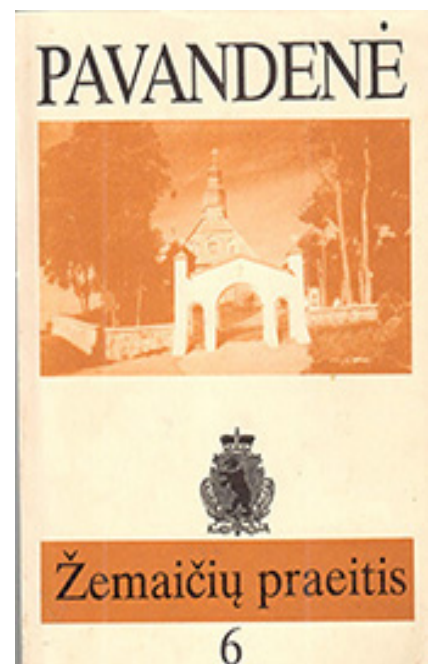
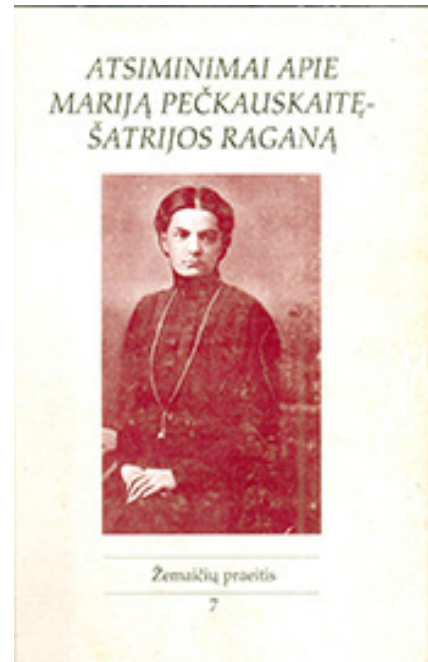
Knygoje paskelbtas V. Daujotytės straipsnis „Šviesa virš Pavandenės“, A. Butrimo „Apylinkių istorija“, „Pavandenės dvaras“, „Šatrijos Ragana Pavandenės dvare“, „Parapijos ir bažnyčios istorija“, A. Lotužio „Mano gimtinė“, „Miestelio istorija“, S. Zakarausko „Pavandenės bažnyčios ansamblio raida“, A. Juknevičienės „Pavandenės bažnyčios architektūros ištakos“, U. Radzevičiūtės „Bažnyčios vėliavos ir paveikslai“, G. Subačiaus „Lietuviški XIX a. Pavandenės antkapių užrašai“, A. Gelžinio „1944 m. Kūčios Pavandenėje“. Leidinio pabaigoje – spalvotų nuotraukų įkliją.

„ATSIMINIMAI APIE MARIJĄ PEČKAUSKAITĘ-ŠATRIJOS RAGANĄ“. Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 7

Leidinį sudarė V. Daujotytė ir B. Speičytė. 1997 m. knygą išleido VDA leidykla.

Knyga pradeda V. Daujotytės straipsniu „Atsimenančioji ir atsimenamoji“. Toliau išspausdinti atsiminimai (jų knygoje 50) ir papildomai dar paskelbta Juozo Tumo-Vaižganto kalba, pasakyta laidojant rašytoją. Atsiminimai suskirti į keturis skyrius: „Tėvų namuose. Užventis“, „Namų mokytoja: Mūrai, Pavandenė. Studijos Šveicarijoje“, „Marijampolėje. „Žiburio“ mergaičių progimnazija“, „Židikuose“.

Atsiminimų autoriai: Kotryna Grėbelytė, Sofija Pečkauskaitė, Uršulė Gotautaitė, Domas Bielskus, Antanas Jasaitis, Eugenija Sakelytė-Kuneikienė, Liucina Vaitkevičiūtė, Janina Kairiukštytė-Tumėnienė, Elena Miltakytė-Skučienė, Anelė Čėsnaitė, Petronėlė Švelnytė-Kuzavienė, Marija Kaunaitė, Justina Masaitytė-Naudžiuvienė, Nelė (Petronėlė) Vosyliūtė-Dauguvietienė, Ona Muraškaitė-Raščiukaitienė, Elena Matulaitytė-Dankevičienė, Marytė Endziulaitytė-Gylienė, Adelė Vosyliūtė, Konstancija Jonkaitytė-Steikūnienė, Konstan-

cija Zakarauskaitė-Duobinienė, Kazimiera Rubinaitė, Klemensas Arlauskas, Bronislovas Vaitkevičius, Kazmieras Bukantas, Petras Spurgana, Petronėlė Andriekaitė, Domicėlė Bušmaitė-Damukienė, Česlovas Kontrimas, Juozas Paukštelis, Albertina Žutaitė, Steponas Mumgaudis, Plecida Liaudanskaitė, Julija Ylakavičiūtė-Pocienė, Aleksandras Jasmon-

(Nukelta į 12 p.)

tas, Veronika Bričkutė, Julija Barkauskaitė-Gramalienė, Stasė Šeputienė, Bronė Malūkaitė-Bičkienė, Monstantina Melkėtaitė-Vitkevičienė, Matas Maderis, Steponas Užkuras, Kotryna Vindašiūtė-Jurgelienė, Juzefa Pučkorienė, Jonas Gudynas, Izabelė Vasiliauskytė, Petronėlė Butaitė-Spurganienė, Elvyra Jonikaitė-Kačerauskienė, Antanina Lėgaudaitė, Genovaitė Butkevičiūtė-Šerkšnienė, Juozas Tumas-Vaižgantas. Leidinyje pateikti ir paaiškinimai, naudotos literatūros sąrašas, atsiminimų šaltiniai, trumpa informacija apie atsiminimų autorius. Leidinio pabaigoje – Brigitos Speičytės straipsnis „Atsiminimai apie Mariją Pečkauskaitę-Šatrijos Raganą: Iš asmens į kultūros atmintį“.

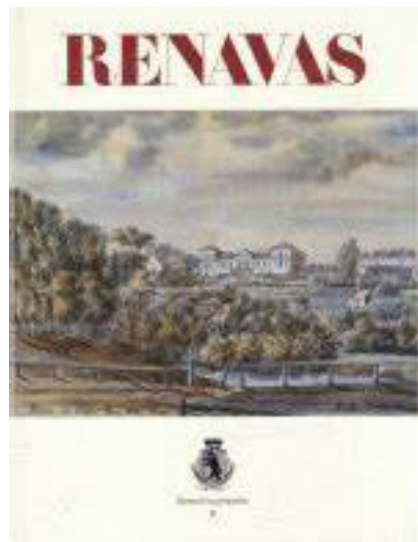
Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 8.

Rinkinys skirtas Žemaitijos istorijai, kultūrai ir jos kūrėjams

Leidinio sudarytojai: A. Butrimas, V. Vaivada, D. Mukienė.

1998 m. išleido VDA leidykla.

Knygą sudaro penki skyriai. Pirmajame („Iš Žemaitijos istorijos“) paskelbti S. C. Rowell, Z. Kiaupos, K. Pajaujo ir G. Sliesoriūno straipsniai. Antrojo skyriaus („Iš Žemaičių ir Telšių vyskupijų istorijos“) publikacijų autoriai – J. Bucevičiūtė, Z. Genienė, A. Katilius, R. Laukaitytė, A. Macevičius, K. Misius ir A. Prašmantaitė. Trečiasis leidinio skyrius – „Žemaičių kultūriniai sambūriai“. Jame paskelbti J. Girdzijausko, D. Mukienės, J. Pabrėžos, D. Striogaitės tekstai. Skyriuje „Žymūs Žemaitijos žmonės“ spausdinami V. Balsevičiūtės, E. Bukelienės, Z. Dargaitės, D. Karalienės L. Martinavičienės, S. Niūniavaitės, V. Paplauskienės, I. Ramanauskienės, A. Ruseckaitės, E. Spudytės, R. Staliliūnaitės, E. Šidlauskienės, A. Tautavičiaus, L. Valatkienės straipsniai apie iškilius XX a. I p. Žemaitijos kultūros ir meno veikėjus. Paskutinis leidinio skyrius skirtas Igno Končiaus atminimui. Jame paskelbti A. Končiaus, E. Makariūnienės, V. Miliaus, I. Orinauskaitės, I. Šenavičienės, B. Vaitkevičiaus straipsniai.

„RENAVAS“. Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 9

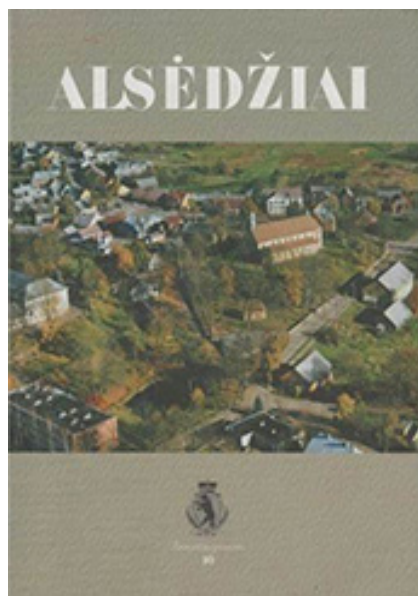
Leidinį sudarė A. Butrimas, A. Miltenytė, P. Švėrebas.

2001 m. išleido VDA leidykla.

Tai Žemaičių akademijos ir Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto leidinys.

Publikacijų autoriai: J. Baltinis, A. Butrimas, A. Cholodinskienė, V. Jankauskas, R. Janonienė, V. Juškevičiūtė, K. Labanauskas, J. Ludavičienė, N. Lukšonytė-Tolvaišienė, M. Matušakaitė, R. Mikšytė, E. Juzumaitė-Miltenienė, A. Miltenytė, K. Misius, D. Petkevičiūtė, E. Rimša, D. Samoškaitė, L. Skabickienė, G. Subačius, P. Švėrebas, V. Vaitkevičius, J. Valančiūtė, L. Valatkienė, I. Vaškevičiūtė.

Knygos pratarinėje jos sudarytojai rašo: „Šiaurės Žemaičiuose ant srauniosios Varduvo kranto stovi įspūdingas mūrinis Renavo dvaras, apjuostas didingo angliško stiliaus parko ir ūkinių statinių kompleksu. Šis dvaras jau XIX a. garsėjo savo gražiai tvarkomais sodais ir daržais, baronų Rönne laikais atvykstantiems svetingai atsiverdavo ne tik dvaro

rūmai, bet ir parkas su žvėrynu, kaip amžininkai liudija, demonstruojantys puikų savininkų skonį. [...]“ Knygoje išspausdintuose straipsniuose pateikta daug įdomių faktų ne tik apie šį dvarą, parką, jo šeimininkus, bet ir apie jame gyvenusius, dirbusius kitus žmones. Rašoma ir apie Renavo bažnyčią, parapiją, kapines, senąsias Renavo apylinkių šventvietes, piliakalnius, Renavo apylinkėse vykusius archeologinius kasinėjimus ir jų radinius, iškilus šio krašto žmones, giedojimo tradicijas. Knygoje spausdinami ir renaviškių atsiminimai, su Renavo istorija susijusių dokumentų kopijos, pateikiama svarbiausia informacija apie publikacijų autorius.

„ALSĖDŽIAI“. Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 10

Leidinį sudarė A. Butrimas ir L. Griciūtė.
2002 m. išleido VDA leidykla 2002 metais.

Šioje knygoje – Ž. Ambrasaitės, A. Butrimo, V. Cibulsko, A. Čepauskaitės, E. Černiauskaitės, G. Giedraitytės, L. Griciūtės, D. Klajumienės, J. Kraujelio, I. Kuizinienės, D. Lesevičiūtės, A. Mikalauskaitės, K. Misiaus, A. Miškinio, A. Pacevičiaus, M. Paknio, K. Pipiraitės, A. Prašmantaitės, D. Ramonienės, D. Tumpytės, M. Urbonaitės, V. Vaivados, D. Vasiliūnienės, A. Vitėno, A. G. Zinkevičiūtės, R. Žemaitytės, S. Žukauskaitės straipsniai apie Žemaičių vyskupų rezidencinį Alsėdžių dvarą, rūmus ir jų herbinius koklius, Žemaičių vyskupo dvarą XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais amžininko atsiminimuose, Alsėdžių istorinę urbanistinę raidą, Alsėdžių bažnyčią iki XVIII a. pabaigos, Alsėdžių Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčios altorių istorinę ir plastinę raidą, baroko tapybos pavyzdžius, stebuklingą šv. Baltramiejaus paveikslą bei jo aptaisus, apaštalų paveikslus, stacijas, medinę skulptūrą, krucifiksus, sakyklą, klausykla, vargonus, XVII–XIX a. procesijų reikmenis, XVIII a. relikvijorių kolekciją, nešiojamus altorėlius, komodą, archyvą, varpinę, varpus ir varpininkus, šventoriaus koplyčią, koplytstulpius ir Šv. Jono Nepomuko koplytelę, senąją Alsėdžių kleboniją, Šv. Onos broliją ir jos veiklą bei altorius, rokitus Kęstaičiuose, Alsėdžių švietimo praeitį iki 1916

metų, lietuvių spaudos draudimo laikotarpį Alsėdžių parapijoje, 1905–1907 m. revoliuciją šiame miestelyje, Žemaičių bibliofilą Joną Krizostomą Gintilą, kunigą Edvardą Semenavičių, menininką Kazimierą Varnelį. Spausdinami ir Juozo Normanto, Justės Tolutytės, Edvardo Šiaulio atsiminimai, Alsėdžių bažnyčios archyve saugomų XVIII a. dokumentų kopijos, Alsėdžių parapiinės bažnyčios 1821 m. vizitacijos aktas, asmenvardžių rodyklė.

„KATALIKŲ BAŽNYČIOS SIBIRE ISTORIJOS APYBRAIŽA“. Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 11

Autorius Matas Kiprijonas Veitas (1834–1923). Knygą sudarė A. Butrimas. Leidinio iniciatoriai – M.K. Veito giminės palikuonys Sofija Veitaitė-Gedminienė, Brutenis Veitas, Romas Veitas bei jų šeimos.

2004 m. knygą išleido VDA leidykla.

Joje pirmą kartą paskelbta 1863 m. sukilimo tremtinio, Žemaičių vyskupijos kunigo M. K. Veito parašyta didelės apimties apybraiža apie katalikų misijas Sibire. Knygos autorius nebuvo istorikas, bet jis daug metų rinko Sibiro katalikų bažnyčių istorijos medžiagą, ją fiksavo ir sistemino. Knygoje daugiausiai žinių pateikta apie XIX a. Katalikų Bažnyčios veiklos Sibire realijas. Leidinį sudaro A. Butrimo ir S. Veitaitės-Gedminienės parengtas knygos įvadas, kuriame pateikta išsami M. K. Veito biografija. Spausdinamas M. K. Veito lenkiško rankraščio vertimas, papildytas vertėjos I. Katilienės komentarais. Knygoje yra ir priedai, kuriuos sudaro 15 iliustracijų ir 13 laiškų.

„ŽEMALĖ – GIMTASIS DIONIZO POŠKOS KRAŠTAS“. Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 12

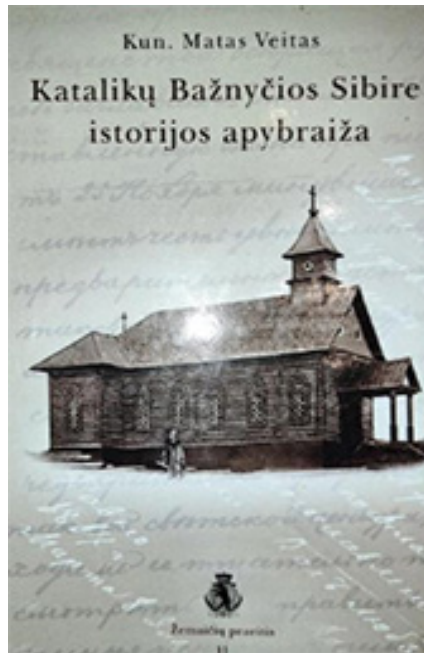
Leidinį sudarė P. Švėrebas, R. Skeivys.

2007 m. išleido VDA leidykla.

Didžiąją knygos publikacijų dalį sudaro Žemalėje vykusios Žemaičių akademijos mokslinės konferencijos pranešimai. Daug vietos skirta Žemalės Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčios – vertingo Lietuvos romantizmo architektūros paminklo istorijai ir architektūros savitumui, pateikiama nemažai žinių iš XVIII a. II p. ir XIX a. vizitacijos aktų bei inventorių aprašų.

(Nukelta j 14 p.)

„KARALIŲ GĖLĖ IŠ ŽEMAITIJOS PELKIŲ: sugražinantys Vytauto Mačernio skaitymai 85-aisiais jo būties metais. Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 13

Knygos autorė Viktorija Daujotytė, fotografijų autorius Jonas Strazdauskas.

2006 m. išleido VDA leidykla.

Knygos leidėjai pažymi, kad monografijoje autorė, remdamasi archyviniais faktais, atsiminimais, V. Mačernio kūryba, naujomis kūrinių interpretacijomis, tyrinėja poeto gyvenimą ir kūrybą, „pasakoja žmogaus istoriją, stilingai pasiremdama ir savo, kaip artimos Mačernio kraštiečių, pirminėmis patirtimis, atpažindama jas ir įtikindama skaitytoją tokio skaitymo autentiškumu“.

„ROKITAI IR KĖSTAIČIAI“. Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 14

Knygą sudarė Povilas Šverebas.

2010 m. išleido VDA leidykla.

Publikacijų autoriai: S. Bytautas, J. Burota SJ, P. Šverebas, V. Vaivada, V. Žalkauskaitė.

Knygoje analizuojama Kęstaičių reikšmė Lietuvos ir Žemaičių dvasinio pasipriešinimo kovų istorijoje, aptariamos Lietuvoje 1705–1886 m. veikusios Rokitų vienuolijos, 1854–1861 m. Kęstaičių vienuolyno aktualijos. Leidinyje aptariamos Kęstaičių pavadinimo susiformavimo galimybės XV–XVI amžiuje, rašoma ir apie Kęstaičių įvykių nušvietimą nelegaliojoje lietuviškoje spaudoje, Kęstaičių bažnyčios paveikslų ir kito turto likimą, dokumentus, saugomus Telšių vyskupijos kurijos archyve bei Sedos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje. Leidinyje išspausdinta Kęstaičių bažnyčios 1851 m. vizitacijos akto (lenkų k.), 1851 m. Kęstaičių bažnyčios vizitacijos akto (lietuvių k.), 1832 m. Rimgailių bajorystės patvirtinimo dokumento kopijos. Išspausdintos ir asmenvardžių bei vietovardžių rodyklės.

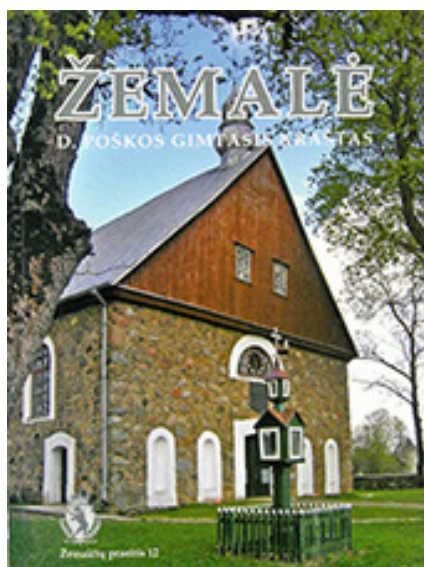
„SALANTŲ BAŽNYČIA: ISTORIJA, MENO VERTYBĖS IR ŽMONĖS“. Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 15

Knygą sudarė P. Šverebas.

2011 m. išleido VDA leidykla.

Publikacijų autoriai: J. Burota SJ, L. Griciūtė-Šverebienė, J. Kanarskas, D. Klajumienė, N. Lukšionytė-Tolvaišienė, K. Misius, G. Povilionis, D. Ramonienė, P. Smilgys, V. Žukas.

Knygoje aptariama Salantų miestelio neogotika, pateikiami svarbiausi Salantų parapijos ir bažnyčios istorijos faktai, parapijoje dirbusių kunigų biografijos, plačiame kontekste analizuojama bažnyčioje saugomų meno kūrinių vertė, aiškinamasi jų autorystė, pateikiami turimi duomenys apie senosios Salantų bažnyčios altorių ir jų paveikslų istoriją bei meninę vertę. Rašoma ir apie Salantų bažnyčios liturginius indus, kitus reikmenis, procesijų

altorėlius, vargonus ir vargonininkus, varpus, varpines ir varpininkus, Salantų (Gargždėlės) kapinių koplyčią bei varpinę. Knygoje išspausdinti straipsniai ir apie visuomeninį Salantų parapijos gyvenimą 1905–1940 m., Salantų kleboną kanauninką Stanislovą Čerskį bei jo kultūrinę veiklą. Paskelbta Kalnalio bažnyčios 1793–1821m. krikšto metrikų knygoje išlikusi informacija apie Valančius. Yra tekstas ir apie Salantų bažnyčios vitražus bei jų autorių kun. Juozapą Paulauską, straipsnis apie Salantų bažnyčios velykinius kareivius, Adomo Kvaso pradžiamokslį. Pateikiamas ir Salantų šventovėje saugomų dokumentų sąvadas. Leidinio prieduose – Salantų parapijos klebono ir administratoriaus raportai Žemaičių ir Telšių vyskupams, informacija apie meistrą Joną Balčiūną ir jo darbus Salantų bažnyčioje, Jono Balčiūno ir jo šeimos gyvenimo aprašymas. Skelbiama informacija ir apie Barborą Oną Balčiūnienę, Salantų klebono Brunono Bagužo atsiminimai, duomenys apie Salantų pyragą, Gaidžio koplyčią, Homanno žemėlapi, kunigų kapus Gargždėlės kapinėse bei antkapnių paminklų tekstus. Leidinio pabaigoje – asmenvardžių rodyklė bei, kaip ir kitose „Žemaičių praeitis“ serijos knygose, – straipsnių santraukos anglų kalba.

„VIEKŠNIAI: ISTORIJA IR KULTŪRA“. Knygų serijos

„Žemaičių praeitis“ d. 16

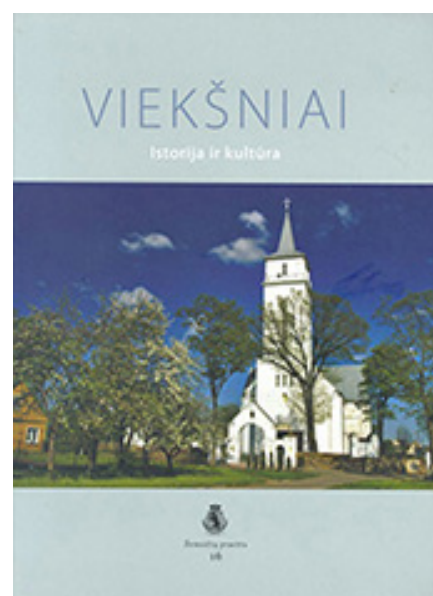
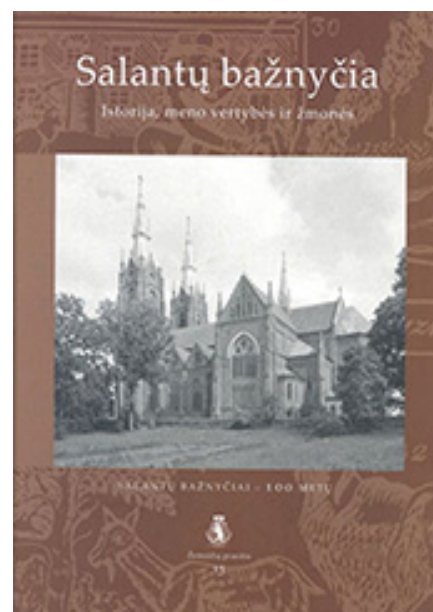
Knygą sudarė Povilas Švėrebas.

2013 m. išleido VDA leidykla.

Publikacijų autoriai: A. Andriulytė, J. Baltins, G. Blažienė, R. Bončkutė, V. Daujotytė, L. Gričiūtė-Švėrebienė, V. Jankauskas, V. Gudienė, R. Laukaitytė, K. Misius, G. Pavilionis, T. Petreikis, V. Ramanauskas, D. Ramonienė, E. Rimša, A. Rukšėnas, A. Širmulis, P. Švėrebas, I. Vaškevičiūtė, V. Vaitkevičius.

Spausdinami straipsniai „Gamta ir kultūra: šventos Vieکشnių pušys“, „Vieکشnių dvaro ir miesto istorinė raida iki 1944 m.“, „Vieکشnių miesto herbas“, „Baltijos kraštų kilmingieji fon Lyvenai“, „Keletas senosios Vieکشnių bažnyčios istorijos faktų“, „Vieکشnių bažnyčia ir parapija nuo XIX a. vidurio iki šių dienų“, „Vieکشnių bažnyčios liturginių indų rinkinys“, „Vieکشnių bažnyčios vargonai“, „Senosios Vieکشnių parapijos varpai“, „Vieکشnių memorialiniai paminklai“, „Vieکشnių stačiatikių parapija“, „Vieکشnių miestelio mokyklos iki 1918 m.“, „Vieکشnių vidurinė mokykla ir jos pokyčiai 1918–1944 m.“, „1941 m. Birželio sukilimas Vieکشniuose“, „Iš Vieکشnių medicinos istorijos“, „Senoji Vieکشnių vaistinė ir jos vaistininkai“, „Vieکشnių Biržiškos Žemaičių knygos kultūroje“, „Mykolo Biržiškos laišakai (1949–1962) Petručiui Joniui Klaipėdos universiteto bibliotekos Kazio Pemkaus fonde“, „Iš elitinės kultūros palikimo: Santeklių dvaras ir Onos Bagnickaitės japonų graviūrų kolekcija“, „Simonas Šultė: vieno vizionieriaus likimo pėdsakais“, „Aukštaitis, palikęs pėdsaką Žemaičių žemėje: keramikas ir pedagogas Pranas Brazdžius“, „Žemaitiškasis kūrybingumas: Ameli-

(Nukelta į 16 p.)

ja Urbienė, „Ilgas laiškas seneliui“, „Biržiškų giminės genealogija“, „Ūkininko Pranciškaus Beržanskio nuostoliai Pirmojo pasaulinio karo metu“. Knygos pabaigoje pateikta asmenvardžių rodyklė.

„KRAŽIŲ MOKYKLA IR GIMNAZIJA 1773–1844 METAIS“. Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 17

Knygos autorius Kazys Misius. 2015 m. išleido VDA leidykla.

Knygos tekstas parengtas remiantis Vilniaus švietimo apygardos dokumentais, saugomais Lietuvos valstybiniame istorijos archyve, Kražių mokyklos tikrinimo dokumentais, ataskaitomis, esančiomis Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne, Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje esančia informacija, taip pat ir jau skelbtų tyrinėjimų medžiaga. Dėmesys koncentruojamas Kražių mokyklos ir gimnazijos istorijai nuo jėzuitų ordino panaikinimo (1773) iki jos iškėlimo į Kauną 1844 m.

Atskiruose autoriaus tekstuose pasakojama apie Kražių mokyklą 1773–1796 m., kai ji buvo Edukacinės komisijos žinioje, vienuolių karmelitų mokyklą. Pateikiami svarbūs faktai iš mokyklos 1797–1813 metų kronikos, pasakojama apie Kražiuose 1817–1825 m. veikusią pasaulietinę gimnaziją. Leidinyje pateikta daug įdomių faktų ir apie „Juoduosius brolius“ bei jų bylą, 1825–1831 m. Kražiuose veikusią gimnaziją ir apskrities mokyklą, jos auklėtinius 1831 metų sukilimo laikotarpiu, gimnaziją ir apskrities mokyklą 1832–1834 m., gimnaziją 1834–1836 m., gimnaziją 1836–1841 m., kai jai vadovavo Antanas Bernhofas, Kražiuose taikytas fizinis mokinių bausmes, katalikų tikybos dėstymą. Atskiri straipsniai skirti Motiejui Valančiui, Kražių mokinių bylai 1840–1841 m., mokinių gyvenimo reglamentavimui, 1834–1844 m. mokinių statistikai, pažangiųjų moksleivių skatinimui, gimnazijos iškėlimui, neturtingų mokinių šelpimo fondams, kolegijos (gimnazijos) bibliotekai ir jos likimui, vaizdinėms mokymo priemonėms, numizmatikos, medalių ir kitiems rinkiniams, mokinių teatrui, gydytojais, vaistinei, Jėzuitų kolegijos ansambliui, veikusiam prie Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios, išlikusiam kolegijos paveldui. Knygos prieduose pateikta informacija apie Kražių mokyklos mokytojus 1773–1844 m., žymesnius Kražių mokyklos mokinius 1773–1844 m., pojezuitinės Kražių kolegijos 1797 m. inventorių ir jo 1808 m. patikrą. Knygos pabaigoje – asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės bei straipsnių santraukos anglų kalba.

„ŽEMAIČIŲ KUNIGAİKŠTYSTĖ BAJORŲ GADONŲ RAŠTUOSE = THE DUCHY OF SAMOGITIA IN THE TEXTS OF THE GADONAS NOBLE FAMILY“. Knygų serijos „Žemaičių praeitis“ d. 18

Knygą sudarė ir spaudai parengė Adomas Butrimas. Tekstus iš lenkų kalbos vertė Adomas Subačius, Adomas Butrimas, Lina Stefanovič, į anglų kalbą vertė – „E-vertimai“, Lygaudas Velička.

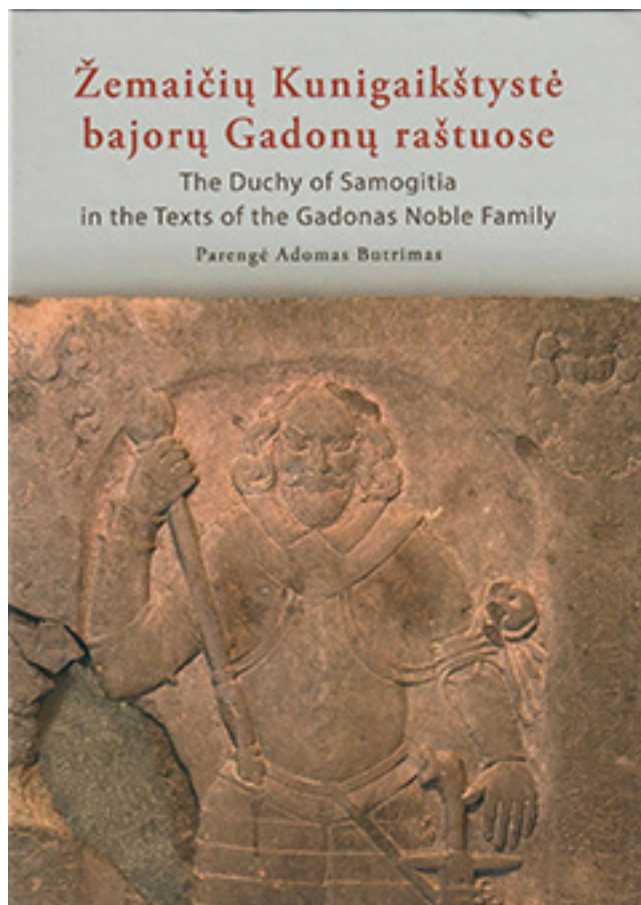
2015 m. išleido VDA leidykla.

Knyga išspausdinta lietuvių ir anglų kalbomis.

A. Butrimas rašo, kad knyga sudarytojo mintyse atsirado dar 1996 metais – renkant medžiagą Žemaičių istorijai. Pirmiausia – tai gausi korespondencija, rankraščiai ir Lietuvoje beveik niekam nežinoma knyga „Žemaičių Kunigaikštystės statistika“, išspausdinta Prancūzijoje 1839 m., ir gausi medžiaga 1830–1831 m. sukilimui Žemaičiuose tyrinėti, saugomi Lenkų bibliotekos Paryžiuje rankraštyne bei Sedos parapijos archyve, Lietuvos valstybės istorijos archyve Vilniuje, taip pat Kunigaikščių Čartoriskų bibliotekos Krokovoje Rankraštyne ir Ikonografijos skyriuje.“

Leidinyje pateikta išsami informacija apie Gadonų giminę Žemaičių Kunigaikštystėje, jos įsikūrimą, mecenavimą. Daug vietos skirta Vladimirui Gadonui, jo gyvenimui įvairiose Lietuvos vietose, kūrybiniam palikimui, darbą edukacijos baruose, dalyvavimą 1830–1831 metų sukilime. Aptariamos Vladimiro Gadono raštuose pateiktos ži-

nios apie Žemaitiją. Yra paskelbtas ir jo rankraštinis palikimas. Atskiras knygos skyrius skirtas Mykolui Gadonui ir jo „Telšių apskrities aprašymui“. Plačiai rašoma apie Liubomiro Gadono asmenybę, askelbta jo biografija, aptarti politinės ir kultūrinės veiklos bruožai, kūrybinis palikimas. Pasakojama ir apie jo vaikystę bei mokslo metus, 1863–1864 metų sukilimo išvakares Kaune, kultūrinę L. Gadono veiklą emigracijoje, apie jį kaip mecenatinės veiklos organizatorių, Kunigaikščių Čartoriskių muziejaus ir bibliotekos steigėją, administratorių, rinkinių tvarkytoją. Spausdinamos žinios ir apie L. Gadono raštuose pateikiamą informaciją apie Žemaitiją, jo rankraštinių palikimą. Išspausdinta Vladimiro Gadono „Žemaičių Kunigaikštystės statistika“, „Telšių apskrities, esančios Kauno gubernijoje, senojoje Žemaičių Kunigaikštystėje, aprašymas“, „Šis tas apie mūsų giminę. Giminaičiams surinko Liubomiras Gadonas“. Knygos pabaigoje – komentarai, naudotų šaltinių ir literatūros sąrašas, matų žodynėlis, asmenvardžių bei vietovardžių rodyklės.

Publikacijoje panaudotose nuotraukose – tęstinio leidinio „Žemaičių praeitis“ knygu viršeliai

ŽEMAIČIAI – Vyriausybės kultūros ir meno premijos laureatai

Gintautas ČIŽIŪNAS

Lietuvoje reikšmingiausių kultūros ir meno kūrinių autoriai, gyvenantys Lietuvoje ir kitose pasaulio šalyse, nuo 1989 m. kasmet apdovanojami Lietuvos nacionaline kultūros ir meno premija, o nuo 1997 m. už Lietuvos kultūrai ir menui reikšmingus darbus bei ilgametį kūrybinį indėlį į kultūrą bei meną skiriama Lietuvos Respublikos Vyriausybės premija. Ja dažniausiai apdovanojami atskiri kūrėjai, bet pasitaiko atveju, kad ir kolektyvai. Nuo 2003-ųjų kasmet apdovanojama po 12 asmenų arba kolektyvų (ankstesniais metais apdovanodavo nuo 5 iki 12). Pretendentus į premiją siūlo kultūros įstaigos, meno kūrėjų organizacijos, Lietuvos meno kūrėjų asociacija. Juos atrenka, premijuojamųjų sąrašus parengia Vyriausybės kultūros ir meno premijų komisija, o sprendimą dėl premijų skyrimo priima Vyriausybė.

Tarp Vyriausybės kultūros ir meno premijos laureatų – beveik penkios dešimtys kūrėjų, gimusių Žemaitijoje arba šiame krašte augusių ir ėjusių mokslus, arba kurių tėvai buvo kilę iš Žemaitijos. Sudarydami apdovanotųjų sąrašus, žemaičiams priskyrimo ir tuos, kurie gimė Šiaulių mieste, nes 2022 metų sausio 25 d. Etninės kultūros globos tarybos nutarimu TN.3 „Dėl Lietuvos etnografinių regionų žemėlapyje patobulinto varianto patvirtinimo“ patvirtintame žemėlapyje nurodyta, kad Šiaulių miestas, kaip ir dalis Šiaulių rajono, priklauso Žemaitijos etnografiniam regionui.

1997-aisiais, t. y. pirmaisiais LR Vyriausybės premijos teikimo metais, ja buvo apdovanotas Žva-

(Nukelta į 18 p.)